

Kárpáti Tibor

A külföldi közvetlen befektetések jelentősége Magyarország gazdaságában az ezredfordulón

Az elmúlt két évtizedben világszerte nagyságrendekkel nőttek a külföldi közvetlen befektetések (FDI). Ebből adódóan a nemzetközi és a hazai kutatások középpontjában áll gazdasági hatásaiknak, következményeiknek vizsgálata. A cikkben – a teljesség igénye nélkül – röviden összefoglalásra kerülnek a fogadó országra gyakorolható hatásai, majd ezután a hazai statisztikai adatok elemzése következik. Ezek a befektetések Magyarországon különösen nagy jelentőséggel bírnak. Fontos szerepet játszottak gazdaságunk exportvezérelt növekedési pályájára állításában, ráadásul éppen akkor, amikor a belső felhalmozások ezt nem tették lehetővé. Kedvezőtlen hatásként lehet értékelni az exportot meghaladó importszükségletüket, amellyel jelentősen hozzájárulnak a külkereskedelmi deficithez. Az éves tőkebeáramlás nagy segítséget jelent a folyó fizetési mérleg hiányának kompenzálásában, azonban ennek a deficitnek jelentős része a közreműködésével megtermelt jövedelem kivonásából származik, ami 1998-tól kezdve egyre nagyobb méreteket ölt. A hazai vállalatok adatai (1998–2001) alapján látható, hogy a magyar gazdaság dualitása nem fokozódik.*

Az elmúlt húsz év folyamán a külföldi közvetlen befektetések (a továbbiakban FDI) éves értéke jelentősen megugrott, világszinten az 1985-ös 57 milliárd dollárról 2000-re 1271 milliárd dollárra (UNCTAD 2002c) nőtt. Ez az emelkedés kihat a fogadó országokra, jelentősen befolyásolja azok makrogazdasági adatait. A cikkben arra keresem a választ, milyen hatással van a beáramló FDI a magyar gazdaság szerkezetére nézve, hogyan járult hozzá annak fejlődéséhez, modernizációjához.

Először is áttekintem az FDI beáramlásának fogadó országra kifejtendő hatásait, majd hazánk adatai alapján megvizsgálom, hogy az elmúlt évtizedben milyen tényleges következményei lettek nálunk a külföldi közvetlen befektetéseknek.

Osztom Csaba László azon véleményét, miszerint az átmeneti gazdaságokban csupán makroökonómiai adatok vagy más mennyiségi indikátorok alapján nem lehet egy ország modernizációs előrehaladását megfelelően lemérni (Csaba 1995). Így van ez az FDI modernizációs hatásainak értékelésénél is. Mindamelllett az elmúlt évtized második felének makrogazdasági adatai felhasználásával megvizsgálom, hogy mennyire tükröződnek bennük az FDI hatásai, és ezek előnyösek-e vagy sem. Következtetéseim érvényessége így korlátozott, de a tendenciák megállapítására alkalmas.

Az utolsó fejezetben kitérek a magyar gazdaság dualitásának vizsgálatára. A dualitást mind a külföldi tulajdonú és a hazai tulajdonú vállalatok egymáshoz való viszonyában, mind pedig a fejlettebb Nyugat-Magyarország és a fejletlenebb Kelet-Magyarország viszonylatában szokták értelmezni. Most csak az előbbivel, a külföldi és a hazai vállalatok közötti különbségekkel foglalkozom.

Az FDI áramlása nemzetközi szinten

* Kárpáti Tibor PhD-hallgató a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán. (e-mail: karpatit@economics.econ.klte.hu). Köszönet illeti Dr. Csaba Lászlót a cikk elkészítése folyamán nyújtott hasznos megjegyzéseiért és kritikai észrevételeiért.

A FDI áramlása világviszonylatban az utóbbi évtizedben jelentősen felgyorsult (1. táblázat). Ha megnézzük az 1991-es értéket, láthatjuk, hogy 1995-re nagysága megduplázódott, 2000-ben pedig már majdnem a tízszeresét regisztrálták. Stabil növekedés jellemezte a közép- és kelet-európai országokba évente beáramló FDI mennyiségét is, melynek a 2001-es adatában az sem tükröződött, hogy az FDI áramlásának növekedése világviszonylatban megtört, a megelőző évi értéknek csupán felét tette ki.

1. táblázat

Az FDI áramlása (millió dollár)

Ország	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Világ összes	160.199	171.199	227.532	259.696	330.516	386.140	478.082	694.457	1088.263	1491.934	735.146
KKE ¹	2.705	4.672	7.086	6.311	14.668	13.547	19.113	22.608	25.363	26.563	27.200
Magyarország	1.459	1.471	2.339	1.146	4.453	2.275	2.173	2.036	1.944	1.643	2.414
KKE százalékában	53,9%	31,5%	33,0%	18,2%	30,4%	16,8%	11,4%	9,0%	7,7%	6,2%	8,9%

Forrás: Kalotay (2003)

Hazánk az elmúlt évtized folyamán jelentős tőkeimportőrnek bizonyult, a Közép- és Kelet-Európába (KKE) áramló tőke jelentős részét nálunk fektették be. Jelentőségünk a kilencvenes évek végére csökkent, részesedésünk 10% alá esett. Ebben szerepet játszott mind hazánk gyengülő, mind pedig a környező országok erősödő tőkevonzó képessége.

Az adatok azonban csak közelítő képet adnak a tényleges FDI áramlásáról, ugyanis nem pontosak. A közép- és kelet-európai országok statisztikái valójában nem ugyanazt mérik e fogalom alatt, több ország – hazánk is – a nemzetközi normák által ajánlott tartalomnak csupán egy részét veszi figyelembe az FDI nagyságának meghatározásánál. Ennek eredményeképpen egyes országok adatai alábecsültek. Így nemcsak az egész régió által regisztrált érték lesz alábecsült, hanem az egyes országok teljesítményének összehasonlítása is kérdésessé válik.

2. táblázat

Az FDI beáramlásának IMF adatai és korrekciók (millió dollár)

	1996	1997	1998	1999	2000
FDI beáramlása összesen	2274	2167	2037	1977	1692
Visszaforgatott profit	1090	1570	1740	1870	2000
FDI beáramlása összesen*	3364	3737	3777	3846	3692
A változás %-os mértéke	148%	172%	185%	195%	218%
*korrigált érték					

Forrás: Antalóczy–Sass (2002)

Az FDI beáramlási adatainak két fő forrása az UNCTAD és az IMF (Antalóczy–Sass 2002). Mindkettő kalkulációs sémája alapvetően három forrást különít el, amelyek összege képezi az FDI-beáramlást. Ezek a közvetlen befektetések, az anyavállalat és a leányvállalat közötti hitelnyújtások és a visszaforgatott nyereség.

¹ Közép- és Kelet-Európa

A magyar statisztikák nem tartalmazzák a visszaforgatott profitot. Nagyságára Antalóczy–Sass készített becslést, ami a 2. táblázatban látható.

Ennek figyelembevételével az FDI értékei sokkal nagyobbak és nagyságuk a vizsgált években viszonylag állandó. Ha a szerkezetét vesszük jobban szemügyre, látható, hogy a visszaforgatott nyereség aránya évről évre folyamatosan nő és 2000-ben már a beáramlás több mint 50%-át jelentette.

Összességében megállapítható, hogy az ezredfordulóra hazánk az FDI egyik legnagyobb állományával bír az átmeneti gazdaságok között. Az alulbecsült statisztikai adatok alapján is az állomány nagysága 2000-ben a GDP 43,4%-át jelentette (UNCTAD 2002a). Magyarország gazdaságában az ilyen mértékű külföldi részvétel méltán került a kutatások középpontjába.

E tanulmány keretei között nem törekszem a hazai kutatási eredmények összefoglalására, csupán a makrogazdasági statisztikák alapján látható főbb jellemvonások, tendenciák ismertetésére. Az aggregált számok azonban nem mondanak semmit a mögöttük meghúzódó szerkezeti sajátosságokról, és a külföldi közvetlen befektetések rendelkeznek olyan nyilvánvaló gazdasági hatásokkal, amelyek statisztikailag nem mutathatók ki. Ebből adódóan a megállapításaim nem teljeskörűek, további vizsgálatokkal finomíthatóak, részletezhetőek.

Elméleti áttekintés

Az elmúlt két évtizedben a külföldi közvetlen befektetések jelentősen felértékelődtek, nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is. Szorosan összefonódtak a gazdasági növekedéssel, a beruházásokkal, az exportintenzitás növekedésével, a technológiatranszferrel, azaz az adott gazdaság versenyképességével. A külföldi közvetlen befektetések egyre erőteljesebben közvetítenek modernizációs hatásokat. Nem képesek csodákra, de nélkülözhetetlenek azon országok számára, amelyek jobban akarnak idomulni a világgazdasághoz, szerkezetváltás előtt állnak vagy műszaki fejlődésüket akarják meggyorsítani.

Marcusen és Venables (1999)³ szerint azért van szükség külföldi tőkebefektetésekre, mert a hazai vállalkozóknál nagyobb hatást képesek gyakorolni a meglévő gazdasági torzulásokra. A külföldi közvetlen befektetések növelik a versenyt, segítenek kiszorítani az életképtelen vállalatokat, keresletet teremtenek a kapcsolódó iparágak számára, ami által ezek az iparágak is bekapcsolódhatnak a befektető nemzetközi hálózatába.

A külföldi tőkebefektetéseken belül ki kell emelni a multinacionális vállalatok szerepét, az ún. „blue chip” jellegüket (Török 1994a). Ez azt jelenti, hogy ismert, nagy vállalatbirodalmak viszonylag kis összegű, nem túl nagy hozamot ígérő befektetései is további tőkebevonást indukálnak, egyrészt azért, mert „stratégiai biztatást” adnak más vállalatoknak azzal, hogy megkímélik őket az ország általános befektetési alkalmasságának, kockázatosságának vizsgálatától, másrészt erős alkupozíciójuk révén még a befektetések jogi kondíciójának javítását is el tudják érni.

Beépülésük a hazai gazdasági szférába Marcusen (1997)⁴ szerint a következő lépéseken keresztül történik. Először csak azért lépnek be egy új piacra, hogy ott jelen legyenek. Ez a jelenlét csupán termékeik értékesítésére szorítkozik. Majd ezt követi az értékesítési hálózataik kifejlesztése vagy helyi szolgáltatások nyújtása, amely tevékenységek már nagyobb elkötelezettséget jelentenek. Ha a kedvező lehetőségek alapján a termelés vagy szolgáltatásnyújtás beindítása mellett döntenek, akkor kezdetben elsősorban a már bevált szállítókra és K+F központokra támaszkodnak. Ezt követően lépésről lépésre építik ki a helyi szállítói, szolgáltatói kapcsolataikat. A kereskedelem liberali-

² Ilyen például az átadott menedzsmentismeret, amelynek jelentős szerepe van a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenységének növekedésében.

³ Marcusen-Venables (1999), *Foreign Direct Investment as a Catalyst for Industrial Development*. *European Economic Review*, Vol. 43, No. 2, 335–356 o. Hivatkozik rá Szalavetz (2000)

⁴ Marcusen (1997), *The theory of multinational firms and its relevance to transition*. Budapest, MTA, hivatkozik rá Hamar (2001)

záltsága esetén előtérbe kerülhet az exporttevékenység is.

Inotai (1989) az FDI makrogazdasági mutatókra gyakorolt hatásait foglalta össze a latin-amerikai, dél-ázsiai és afrikai befektetések tapasztalatai alapján.

Az FDI növekedésre gyakorolt hatásait erősen befolyásolja, ahogyan az adott gazdaság magába tudja fogadni azt. Három növekedési forrás különíthető el. Először is a megvalósuló beruházásaikkal és a foglalkoztatottjaiknak fizetett jövedelemmel közvetlenül növelik a keresletet. Ez a keresletnövekedés multiplikátorhatással van a nemzetgazdaság többi területére, és további – közvetett – keresletnövekedést idéz elő. A növekedés utolsó forrása pedig a tőkét kísérő technológia és vezetési ismeretek szétterjedése, és az ennek következtében létrejövő hosszú távú termelékenységnövekedés. Ezt túlsordulási hatásnak hívják (spillover effect).

A külföldi közvetlen befektetések főképp a beruházásaikon keresztül befolyásolják a gazdasági növekedést. Hatásuk nemcsak közvetlenül a beruházásaik nagyságán, hanem közvetetten is jelentkezik, mivel hozzájárul az ország műszaki fejlődéséhez, szerkezetváltáshoz és fokozza a gazdaság termelékenységét.

Inotai szerint igaz a külföldi közvetlen befektetésekkel szemben felhozott vád, miszerint magához vonhatja más szektorok munkaerő-állományát. A betelepülő vállalatok és a hazaiak egymáshoz való viszonya azonban nem mindig kompetitív, hanem esetenként komplementer jellegű, azaz az idegen vállalat megjelenésével az összfoglalkoztatottság jelentős mértékben nőhet. Az elszívás jelenléte természetes a magasabb bér és a jobb munkakörülmények eredményeképpen. Meg kell azonban említeni, hogy a vállalati kultúra közvetítésével, a magasabb vezetési, szervezési ismeretek átadásával hozzájárul a humántőke színvonalának az emeléséhez.

A FDI beáramlása technológiai transzferrel jár együtt. Előfordulnak olyan vádak, hogy elavult technológiáról van szó, vagy hogy a tőkebefektetésen keresztül meghonosodó új technológia kiszoríthatja onnan a hazai vállalkozókat. Ezért javasolják a tőkétől különválasztott tiszta technológiatranszferet. A technológiatranszfer minőségét azonban erősen befolyásolják a fogadó ország adottságai, gazdasági szerkezete stb, másrészt pedig nem minden technológia választható el a külföldi tőkétől, ha pedig elválasztható, nem valószínű, hogy megéri. A technológiának a külföldi tőkével együtt történő adaptálása garantálja a gazdaságba történő hatékony beillesztését, valamint a gazdaság olyan műszaki fejlődését, amely teljes mértékben kompatibilis a nyugati szabványokkal.

A tapasztalatok alapján levonható legerősebb következtetés, hogy szoros pozitív korreláció áll fenn az FDI importja és a döntően feldolgozóipari export között. Az FDI hatása jóval nagyobb az exportra, mint a termelésre, az ipari beruházásra vagy a foglalkoztatásra. Ez az erőteljes hatás főképp azzal magyarázható (persze számos más befolyásoló tényező is van), hogy vannak olyan iparágak, amelyek exporttevékenységét nagymértékben meghatározzák a külföldi közvetlen befektetések. A nyersanyag- vagy olcsó, szakképzetlen munkaerő-igényes ágazatoknál egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben van szükség külföldi közvetlen befektetésekre, viszont szerepe nélkülözhetetlen az olyan iparágakban, amelyek termékeinek az értékesítése konzern-intern forgalomban történik, vagy olyan K+F-et igényelnek, amelyekkel csak külföldi vállalatok rendelkeznek, vagy pedig a termék világcacájának oligopol a szerkezete.

A külföldi közvetlen befektetések jelentős hatással vannak a fizetési mérlegre, devizakivonó hatásuk azonban nem egyértelmű. Vannak olyan országok, amelyeknél a beáramló tőke jóval meghaladta a kiáramló tőkét, de vannak erre ellenpéldák is. Sok tényező gyakorol erre hatást (gazdaságpolitika, fejlettség, vállalati stratégia stb.). A devizahatások eredője még akkor sem válik egyértelművé, ha szélesebb körben vizsgálódunk. A beruházások az exportra kifejtett hatásaik következtében növelik a devizabevételt, viszont a működéséhez igénybe vett import és külföldi hitelek kamatai ellentételezhetik azt.

Sokkal optimistább van *Hastenberget (1999)* a külföldi közvetlen befektetések deviza- és foglalkoztatási hatásait tekintve, amikor négy tényezőt azonosít, amiért érdemes a volt közép- és kelet-

európai szocialista országoknak FDI-t importálni. Szerintük a külföldi tulajdonosok egyértelműen az ország valutapozíciójának javulását idézik elő az exportorientált iparágak erősítésével és az importhelyettesítés fokozásával. Ráadásul tevékenységük együtt jár új munkahelyek létrehozásával, magasabb termelékenységgel, a hazai szakembergárdának képzésével és közvetlen az ország foglalkoztatási struktúrájának átalakításával. Ezekon kívül a gazdaság restrukturálását és modernizációját is segítik azáltal, hogy technológiát, tőkét importálnak, és piacorientált menedzsment-technikákat honosítanak meg a hazai vállalatoknál, végezetül pedig hozzájárulnak a nyersanyagok, késztermékek, fogyasztási javak és szolgáltatások mennyiségének és minőségének fejlesztéséhez a hazai piac számára. A négy tényező együttes hatása mind a befektetés céljától, jellegétől, mind a befogadó gazdaság jellemzőitől, sajátosságaitól függ.

A külföldi közvetlen befektetések fogadó országra gyakorolt hatásainál fontos kiemelni a túlsordulási hatást (spillover effect). A túlsordulási hatás átfogó kategória, amely magában foglal minden olyan hasznot, amely az FDI megjelenése következtében a hazai tulajdonú vállalatoknál jelentkezik, és ezért cserébe a külföldi tulajdonú vállalat semmilyen kompenzációt sem kap. Ennek az az oka, hogy a vállalatspecifikus tudást nem lehet teljes mértékben a vállalaton belül tartani. Kedvező hatása alapvetően a széles értelemben vett technológiatranszferen és az alkalmazottak ismereteinek, tudásának növelésén keresztül jelentkezik. Létezése jól dokumentált a szakirodalomban, nagysága viszont számos tényezőtől függ. Ide tartoznak egyrészt az FDI sajátosságai és a fogadó gazdaság adottságai, jellemzői. *Blomström (1999)* részletes áttekintést ad ezekről a befolyásoló tényezőkről.

A külföldi közvetlen befektetések modernizációs szerepét regionális megközelítésből is vizsgálhatjuk. Hozzájárulhatnak növekedési pólusok kialakulásához (*Szalavetz 2000*). Ezek látványos növekedésű földrajzi térségek, amelyek általában klasztert alkotnak. A klaszter egymáshoz kapcsolódó vállalatok és intézmények földrajzi koncentrációja meghatározott gazdasági ágazatban. Magában foglal egymáshoz hálószerűen kapcsolódó üzletágakat és további, a verseny szempontjából releváns szervezeteket (*Porter 1998*). A klaszter cégei egymással szoros kapcsolatban állnak, erős közöttük a tudás- és az információáramlás, egymásnál mint megrendelők lépnek fel bizonyos termékek esetében. A klaszter tagjai rugalmasabbak, termelékenyebbek és hatékonyabbak, mint a szétosztottan működő versenytársaik, mivel szinergia- és multiplikátorhatást képesek érvényesíteni. Hatékonyági előnyük többek között megjelenik a beszerzés, a munkavállalók toborzása, az információ- és technológia-hozzáférés, valamint a hatóságokkal való kapcsolattartás területén. Új cégek számára vonzó ide települni, mert a szükséges infrastruktúra kiépítettebb, a munkaerő képzettebb, az információáramlás jobb, azaz a leendő vállalat sikeres működésének kockázata kisebb, és megjelenésével tovább erősíti a klasztert.

Az elméleti áttekintés lezárásaként még fontos kiemelni az FDI beáramlásának önerősítő folyamatát, ami segítséget jelent a befogadó országok számára a beáramlás fenntartásában. Az adott gazdaságba beáramlott külföldi közvetlen befektetések önmagukban is további beáramlásokat garantálnak a következő négy okból kifolyólag (*Csáki et al 1996*):

- A kevésbé tőkeerős és így kisebb üzleti kockázatot felvállaló vállalat sokszor csak akkor fektet be adott gazdaságba vagy régióba, ha az általa példaértékűnek számító vállalatok közül valamelyik, illetve több már jelen van.
- A megjelenő vállalatokat stratégiai okokból kifolyólag gyakran követik a legfőbb versenytársaik.
- A vállalatok megjelenését követően az otthoni szolgáltatásnyújtói (pl. bank, reklám, biztosítás) is megjelennek a piacon, vagy éppen ellenkezőleg, ők készítik elő a vállalat megjelenését.
- A befektető vállalat sokszor magával hozza beszállítóit, ha nem talál megfelelőket az adott tér-

⁶ Az alkalmazottak a megszerzett tudást munkahelyváltás esetén hazai tulajdonú cégeknél kamatoztathatják.

ségben.

A második okot nem tartja igazán meghatározónak *Török (1994b)*, mivel a magyar piac kicsi, és ez a motiváló tényező a nagy hazai piaccal rendelkező országoknál jelentkezik. Ellenben kiemel még egy tényezőt, ami tovább erősíti az FDI beáramlását. Bizonyos iparágakban kialakuló magas színvonalú szolgáltatás pozitív externáliaként jelentkezik a meglévő ösztönzők mellett az újonnan megjelenő vállalatoknál. Például a telekommunikáció színvonalának javulása jó hatással van az ipari vállalatok mindegyikére.

Az FDI szerepe a magyar gazdaságban

Mielőtt a külföldi közvetlen befektetések gazdasági szerepét bemutatnám, röviden kiemelek néhány makrogazdasági mutatót (*3. táblázat*), amellyel még jobban alá tudom támasztani a külföldi közvetlen vállalati befektetések jelentőségét. A kilencvenes évek második felét a GDP folyamatos növekedése jellemezte, amely 1996-tól elmondható a beruházásokra is. Ennél sokkal gyorsabb növekedést produkált mind az export, mind az import. A kereskedelmi mérleg deficitje az export értékének 10–15%-a körül mozgott. A foglalkoztatottak száma is növekedett, ami a munkanélküliség csökkenő mértékében tükröződik.

3. táblázat

Válogatott hazai makroökonómiai mutatók időszora

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Reál GDP növekedés	1,5%	1,3%	4,6%	4,9%	4,2%	5,2%	3,7%
Beruházás volumenindexe	-5,3%	5,2%	8,5%	12,7%	5,3%	7,4%	3,2%
Munkanélküliség	10,4%	10,5%	10,4%	9,1%	9,6%	8,9%	8,0%
Áruexport-növekedés	20,2%	22,0%	21,6%	20,4%	8,7%	12,3%	8,6%
Áruimport-növekedés	6,3%	17,3%	17,0%	21,1%	9,0%	14,5%	5,0%
Egyenleg az export százalékában	-20,2%	-15,5%	-11,2%	-11,7%	-12,0%	-14,2%	-10,4%

Forrás: UNECE (2002), KSH (2002a)

A külföldi közvetlen befektetések magyarországi hatásainak értékeléséhez ebben a fejezetben többnyire a 2000-res évre vonatkozó statisztikai adatokat fogom használni. Így jól tudom érzékeltetni, hogy az ezredfordulóra milyen szerkezeti jellemzőkkel bírnak, és mekkora részesedést mondhatnak magukénak a hazai gazdaság teljesítményéből.

A 4. táblázatban jól látható a 2000 végén meglévő külföldi közvetlen beruházásaink eredete. A tőkebeáramlás szerkezete igen kedvező számunkra, ugyanis 93%-a a fejlett országokból származik.

zik. Ezen belül is jól látható az Európai Unióhoz való szoros gazdasági kapcsolatunk, ugyanis az ott működő vállalatoktól származó források elérik az FDI állományának 80%-át. Ha országbontást alkalmazunk, akkor látható a befektetések erős koncentrálttsága. Az itt felsorolt hat ország együttesen szintén 80%-ot mondhat magának. Ha csak a legnagyobb hármat vizsgáljuk, összértékük eléri a 60%-ot.

4. táblázat

A külföldi közvetlen befektetések megoszlása 2000-ben földrajzi eredet szerint (milliárd forint)

	Összes	Fejlett	EU	Németo.	Hollandia	Ausztria	USA	Franciao.	Belgium	6-an együtt
Érték	2936	2739	2359	758	661	359	241	191	157	2367
Százalék	100%	93,3%	80,3%	25,8%	22,5%	12,2%	8,2%	6,5%	5,3%	80,6%

Forrás: UNCTAD DITE {b} on line adatai

Az 5. táblázatban a külföldi közvetlen befektetések ágazati megoszlását mutatom be. Először az 1998-as adatokat közlöm, és ehhez hasonlítom az utóbbi négy év beáramlását. Azért 1998-ban vizsgálom először, mert ez év végén lényegében befejeződött a privatizáció, ami korábban a felkínált vállalkozás típusaitól függően jelentősen befolyásolta a beáramló FDI megoszlását. Látható, hogy a primer szektor (mezőgazdaság, bányászat) jelentősége elhanyagolható a befektetések vizsgálatánál. A feldolgozóipar durván 40%-ot, a szolgáltatások pedig 60%-ot mondhatnak magukénak. A megoszlás szerkezete lényegesen nem változott meg az utóbbi négy évben, a beáramló tőke nagyjából azonos arányban oszlott meg a szekunder és a terciér szektor között.

5. táblázat

A külföldi közvetlen befektetések iparági megbontásban (millió forint)

	1998		1999–2002	
	Érték	Százalék	Érték	Százalék
Primer szektor	33900	1,4%	20022	1,1%
Feldolgozóipar	907300	38,4%	755889	41,3%
Szolgáltatás	1423200	60,2%	1052533	57,6%
Összesen	2364400	100,0%	1828444	100,0%

Forrás: UNCTAD DITE {b} on line és az MNB nem publikált adatai

Ha részletesebben szemügyre akarjuk venni az egyes ágazatok részesedését, akkor a 2000-res év végi értékeik a 6. táblázatban láthatók. Az 5%-nál nagyobb részesedést felmutató ágazatokat vastaggal szedve emeltem ki.

Ha csak az öt százaléknál nagyobb részesedéseket tekintjük, akkor jól láthatók azok az ágazatok, amelyekben a külföldiek a legjelentősebb befektetéseket végezték. A feldolgozóiparban kimagaslóan az élelmiszeripar, vegyipar, elektromos berendezések és járművek gyártása, a szolgáltatásokon belül pedig csak az építőipar és vendéglátás teljesít gyengén.

A külföldi közvetlen befektetések jelentősége Magyarország gazdaságában az ezredfordulón

17

6. táblázat:

A vállalatok saját tőkéjéből a külföldi befektetők részesedése ágazatonként 2000-ben

MEGNEVEZÉS	SZÁZALÉK
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat és bányászat	1,0%
Feldolgozóipar	48,4%
Élelmiszeripari termékek	7,1%
Textília, ruházat és bőr	1,3%
Fafeldolgozás, papírgyártás és kiadói, nyomdai tevékenység	2,2%
Kokszgyártás, kőolaj feldolgozás, vegyi anyag-, gumi-, műanyag termék gyártása	12,0%
Egyéb nemfém ásványi termék gyártása	2,2%
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása	1,9%
Gép, berendezés gyártása	1,9%
Villamos gép, műszer gyártása	8,8%
Járműgyártás	10,7%
Máshová nem sorolt feldolgozóipar	0,3%
Szolgáltatások	50,5%
Villamosenergia-, gáz-, gőz- és vízellátás	6,2%
Építőipar	1,4%
Kereskedelem, javítás	9,1%
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1,5%
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	9,1%
Pénzügyi tevékenység	10,6%
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	11,5%
Egyéb szolgáltatás	1,1%

Forrás: KSH (2002b)

Az előbbieket alapján átfogó képet lehetett kapni az FDI belső szerkezetéről. A továbbiakban a gazdaságunkban betöltött szerepére térek át. A 7. táblázatban a külföldi érdekeltségű vállalatok 2000-ben nyújtott gazdasági teljesítményét mutatom be. Külföldi érdekeltségű vállalatnak kell tekinteni azt a vállalatot, amelyben a külföldi partnernek legalább 10%-os részesedése van.

7. táblázat

A külföldi érdekeltségű vállalatok jellemzői 2000-ben

	Vállalkozások száma	Jegyzett tőke	Létszám	Beruházás	NettóHozzáadott árbevétel	Export érték	Import	Egyenleg	
Kizárólag külföldi	5,7%	22,6%	15,0%	27,8%	29,2%	23,8%	55,0%	56,2%	64,9%
Külföldi többségi	1,9%	19,9%	9,0%	23,0%	15,5%	19,1%	15,4%	15,3%	14,5%
Hazai többségi	1,6%	5,3%	3,7%	6,4%	5,8%	6,0%	4,4%	4,9%	8,9%
Együtt	9,2%	47,9%	27,7%	57,2%	50,5%	48,8%	74,8%	76,4%	88,3%

Forrás: KSH (2002b)

Ez a vállalatok igen széles körét öleli fel, ezért itt a szokásoknak megfelelően három csoportra osztottam őket: a kizárólag külföldi, a külföldi többségű illetve a hazai többségű vállalatokra.

Ha az első két oszlopot szemügyre vesszük, láthatjuk, 2000-ben a külföldi érdekeltségű vállalkozások az összes hazai vállalat jegyzett tőkéjének majdnem felével rendelkeznek, és ebből csak igen kicsi a hazai többségű vállalatok szerepe. Az a következtetés vonható le, hogy a külföldi befektetők jelentős gazdasági súllyal rendelkeznek, és minimum többségi részesedéssel közvetlenül ellenőrzésük alatt tartják azokat a vállalatokat, amelyekbe befektettek.

A külföldi érdekeltségű vállalatok között jóval nagyobb a közepes és nagyvállalatok aránya a teljesen hazai kézben lévő vállalatokhoz (ahol az $FDI < 10\%$) viszonyítva. Míg a jegyzett tőkében 48%-kal részesednek, addig a vállalatoknak csak 9%-ával rendelkeznek.

A foglalkoztatottak között is jóval kisebb a részesedésük, mint a jegyzett tőkében. Ez egyrészt összefügg azzal, hogy a befektetéseik nem kis- és mikrovállalkozás-orientáltak. Ugyanis ez a vállalati réteg felelős az alkalmazottak nagyobb részének foglalkoztatásáért. De benne van az is, hogy ügyelnek a munkaerő hatékony kihasználására, illetve sokszor munkaerőtakarékos technológiákkal dolgoznak. Szerintem itt mind a helyettesítő, mind a komplementer hatás érvényesült. Bizonyos, hogy sok kiváló szakembert vonzottak magukhoz magasabb béreikkel a hazai vállalati szektorból, de sok privatizált vállalat a külföldi segítség nélkül nem tudott volna talpon maradni, és nem jöttek volna létre zöldmezős beruházások. Másrészt a külföldi közvetlen befektetések a vállalati kultúra és menedzsmentismeretek átadásával jelentősen hozzájárultak a hazai munkavállalók szakmai színvonalának emeléséhez, amely esetleges kivonulásuk esetén is „ittmarad“.

A beruházás az első olyan kategória, amelyben a külföldi érdekeltségű vállalatok nagyobb részesedést mondhatnak maguknak, mint a jegyzett tőkében. Az, hogy a privatizáció lezárását követően is a beruházások ilyen jelentős része hozzájuk tartozik, jelzi, hogy a beruházással kapcsolatban az előző fejezetben leírt kedvező hatás nálunk is érvényesül. Bármely ország gazdasági modernizációja szempontjából kiemelkedő fontosságúak az importált gépekbe történő beruházások. Jelentőségüket az adja, hogy az érkező modern technológia egy része ezekben a gépekben testesül meg. Az FDI részesedése ebben a kategóriában még nagyobb, mintha csak a beruházások gyűjtőkategóriát vizsgálnánk, 2000-ben 72%-os részesedést mondhatott magának. A külföldi többségi tulajdonban lévő vállalkozásokhoz tartozott ennek nagy része, ők önmagukban az összes hazai vállalat beszerzésének a 63%-át mondhatták magukénak.

Mind az elért árbevételben, mind pedig a hozzáadott értékben körülbelül olyan aránnyal részesednek, mint amekkora a részesedésük az összes jegyzett tőkéből. Nem igaz ez a külkereskedelmi kapcsolataikra. Ők felelősek mind az export mind az import majdnem háromnegyedéért. Innen is látszik, hogy az FDI szerepe vitathatatlan Magyarország világgazdasági integrációjának megvalósításában. Az adatok alapján észrevehető, hogy a külkereskedelem igazából azonban csak a 100%-os külföldi tulajdonú vállalatokhoz kötődik. A másik két csoport körülbelül hasonló arányt képes felmutatni, mint a korábbi két eredménykategóriában (nettó árbevétel, hozzáadott érték). Ha a külkereskedelmi egyenleget megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy a vállalkozások ugyanezen része termeli ki a deficitünk nagy részét is.

Összvállalati szinten elmondható, hogy a külföldi közvetlen befektetések az export felfutásához vezettek, ugyanakkor az importszükségletük is ugyanúgy megugrott. Ennek eredményeképpen a külkereskedelmi deficitünk jelentős részéért is felelősek. Mielőtt ebből negatív következtetéseket vonnánk le, felhívnam a figyelmet néhány fontos tényezőre. Először is, nem minden ágazatba beáramló FDI jellemzője a nagy exportorientáltság. Ez általában igaz az iparra, de nem jellemző például az importcikkek értékesítő kereskedelmi vállalkozásokra. Ezt támasztja alá a 8. táblázat is, ami jól mutatja az ipari vámszabad területek jelentős exporttöbbletét. Nemcsak, hogy nagyobb az exportbeli részesedésük az importbelinél, hanem nélkülük a deficitünk a mostaninál 64%-kal nagyobb lenne. Másrészt a külföldi közvetlen befektetések importszükséglete csökkenni fog a követ-

kezdő években a nagy importigényű kezdeti beruházások befejeztével és a helyi szállítók fokozottabb igénybevételével.

8. táblázat

Az ipari vámszabad területek külkereskedelmi részesedése 2000-ben

	Export	Import	Egyenleg
Ipari vámszabad terület	45%	31%	64%

Forrás: KSH (2002a)

Az eddigiekben a külföldi érdekeltségű vállalati csoportot és ennek alcsoportjait hasonlítottuk össze az összes hazai vállalat teljesítményével. A hazai vállalatokat azonban más szempont szerint is tagolhatjuk. Kialakíthatjuk a külföldi (FDI>50%), a hazai magán (FDI<50% vagy nincs) és a közösségi vállalatok csoportját. Ez lehetőséget teremt a külföldi irányítású és a hazai magánszektor által irányított vállalatok összehasonlítására a közösségi kézben lévő vállalatok adatainak kiszűrésével. Az adatok a 9. táblázatban láthatók, ami a korábban leírtakat támasztja alá.

Egyértelműen látszik, hogy a kis- és mikrovállalkozások szinte teljesen hazai kézben vannak. A hazai irányítású kettős könyvvitelt végző vállalati szektor akkora jegyzetttőke-állományt képes felmutatni, mint a külföldi többségi tulajdonú, főképp közép- és nagyvállalati szektor. Mindketten jegyzett tőkebeli arányukhoz képest valamivel többel részesednek a bruttó hozzáadott értékből.

9. táblázat

A vállalatok tulajdonosi szerkezete 2000-ben*

	Vállalatok száma	Jegyzett tőke	Foglalkoztatottak száma	Bruttó hozzáadott érték
Külföldi többségi tulajdonú vállalatok	13%	36%	25%	39%
Hazai magánvállalatok	86%	36%	59%	41%

Forrás: KSH (2002a)

*A kettős könyvvitelt vezető vállalatok adatai az off shore cégek nélkül

Igen erős eltérés a vállalatok számán kívül a foglalkoztatottak arányában van. A hazai többségi tulajdonú vállalatok foglalkoztatják a munkavállalók 59%-át, a külföldi irányítású vállalatok aránya ennek még a felét sem éri el, csupán 25%-os részesedési arányt mondhatnak maguknak.

A külföldi közvetlen befektetések szerepének vizsgálata idősorok segítségével Az előbbi fejezetben elmondottak a 2000. évi adatokon alapultak, ezért érdemes megvizsgálni idősorok segítségével, hogy a megállapított jellegzetességek mennyire tekinthetők egyszeri eseményeknek vagy egy több éve tartó tendencia meglétét igazoló adatoknak. Ezért a 10. táblázatban az 1995-2000 közötti időszak adataival foglalkozom.

Az idősor adatai alátámasztják a korábban elmondottakat. Az adatsorok alapján látható, hogy csak az exportban és ebből fakadóan a deficitben mutatnak eltérést a 2000 évi adatok a korábbi évek adatainak tendenciájától.

10. táblázat

A külföldi érdekeltségű vállalatok jellemzőinek idősora

	Jegyzett tőke	Létszám	Hozzáadott érték	Értékesítés Nettó árbevétele	Beruházás	Export	Import	Egyenleg
1995	42%	25%	39%	41%	60%	58%	63%	89%
1996	45%	25%	43%	44%	54%	69%	70%	81%
1997	46%	26%	48%	48%	60%	75%	74%	63%
1998	47%	27%	48%	48%	60%	77%	74%	49%
1999	47%	27%	49%	50%	59%	80%	76%	47%
2000	48%	28%	49%	50%	57%	75%	76%	88%

Forrás: A KSH magyar statisztikai évkönyvei és A külföldi működő tőke című sorozata

Az elmúlt években enyhén növekedett a külföldi érdekeltségű vállalatok jegyzett tőkén belüli aránya és nagyjából ugyanekkora értéket mondhatnak maguknak mind az értékesítésből, mind pedig a hozzáadott értékből, amelyek a jegyzett tőke növekedésével megegyező ütemben nőttek. Enye növekedés figyelhető meg a foglalkoztatottak részarányában is, de ez csak az előbb említett növekedésekhez hasonló ütemű, az FDI korábban említett jellemzőjén nem változtat, miszerint jóval kisebb a részesedése a hazai foglalkoztatottak között, mint az egyéb teljesítménykategóriákban (jegyzett tőke, hozzáadott érték, értékesítés nettó árbevétele). Ha a beruházásokban való részesedésüket tekintjük, akkor ez láthatóan enyhén csökkent, de még így is gazdasági súlyuknál nagyobb arányt mondhatnak magukénak.

11. táblázat

Gépberuházások idősora vállalatcsoportonként

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kizárólag külföldi	24%	26%	20%	32%	38%	39%
Külföldi többségi	15%	22%	29%	23%	25%	24%
Hazai többségi	23%	15%	10%	9%	7%	9%
Együtt	62%	63%	59%	63%	70%	72%

Forrás: A KSH magyar statisztikai évkönyvei és A külföldi működő tőke című sorozata

Ha a külkereskedelmi tevékenységüket vizsgáljuk, mind az export, mind az import folyamatosan növekedett az elmúlt években. Az exportot meghaladó importszükségletük folyamatosan fennállt, ami következtében minden évben a külkereskedelmi deficit minimum felét okozták. A deficitben való részvételük az utóbbi években csökkenést mutatott, ezt a tendenciát törték meg a 2000 évi adatok, amelyet az exportbeli részesedésüknek csökkenése idézett elő az importrészesedésük stagnálása mellett.

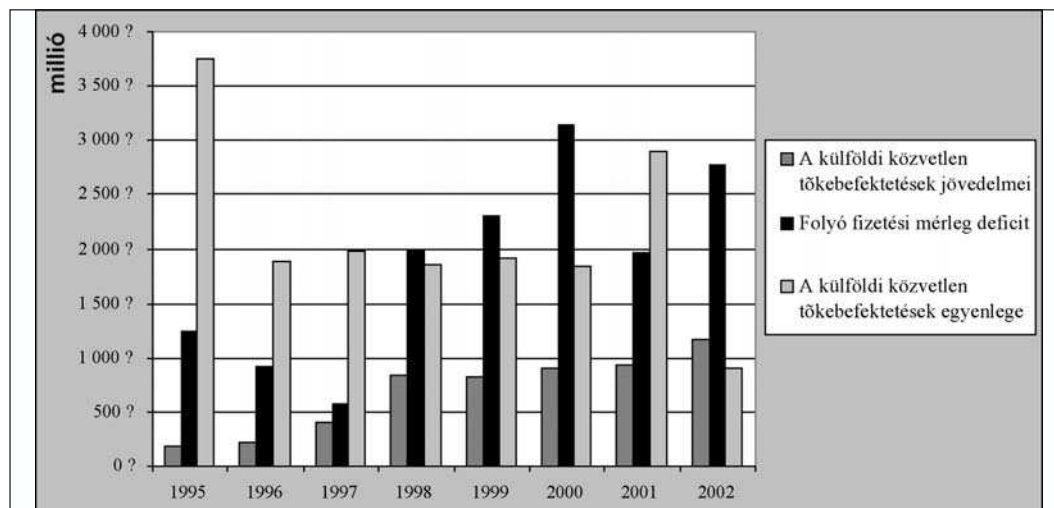
A 11. táblázatban a beruházások egyik kategóriáját, a gépipportot emeltem ki. Az előző fejezetben már hangsúlyoztam jelentőségét, most azt akarom megvizsgálni, hogy a külföldi érdekeltségű

vállalatok jelentős részesedése fennállt-e a korábbi években is. Megállapítható, hogy arányuk 1997 kivételével mindig felülmúlta beruházási arányukat, az utolsó két vizsgált évben pedig részesedésüket számottevően növelték. Ennek túlnyomó többsége az utóbbi években a kizárólag külföldi és a külföldi többségi tulajdonú cégekhez kapcsolódott.

Még egy fontos funkcióját emelem ki a külföldi közvetlen befektetéseknek, mégpedig a folyó fizetési mérleg deficitjét ellentételező hatásukat. Az 1. diagramon jól látható, mekkora segítséget jelentenek fizetési mérlegünk javításában. Sajnos jól látszik egy negatív tendencia is, a külföldi érdekeltségű vállalatok által megtermelt jövedelmek évről évre egyre nagyobb mértékben hagyják el hazánkat, ami jelentősen hozzájárul a folyó fizetési mérlegünk hiányához.

1. diagram

A külföldi közvetlen befektetések szerepe a folyó deficit finanszírozásában
(millió euró)

Forrás: MNB on line statisztikák

A magyar gazdaság dualitásáról

Az UN ECE (2001) szakértői is arra a következtetésre jutottak, hogy az átmeneti gazdaságokban a külföldi közvetlen befektetéseknek jelentős közvetlen hatásuk van az exportra és a növekedésre főleg ott, ahol jelentős tőkebeáramlás történt. Megállapítják, hogy a termelő szektorban a külföldi tulajdonú vállalatok munkatermelékenysége gyorsabban növekedett, mint a hazai kézben lévőké, azaz nem sikerült vizsgálataikkal alátámasztaniuk a pozitív túlcsoordulási (spillover) hatás létezését. Az FDI megjelenése alig növelte a hazai vállalatok termelékenységét. Szerintük elképzelhető egy negatív túlcsoordulás, azaz a külföldi közvetlen befektetések akadályozzák a hazai tulajdonú vállalatok piacgazdasághoz való alkalmazkodását a belföldi verseny túl korai fokozásával. A külföldi tulajdonú vállalatok a nagyobb termelékenységük miatt magasabb béreket fizetnek, és ha a hazai vállalatok hasonló juttatást akarnak munkavállalóiknak adni, akkor ez a versenyképességük elvesztéséhez vezet. Ha viszont a termelékenységükhöz mérten emelnek, akkor a legjobb alkalmazottaikat veszítik el. Külön kiemelik Magyarországot, ahol jelentős termelékenységbeli eltérés van a hazai tulajdonú és a külföldi tulajdonú vállalatok között, ami egy enklávész gazdaság kialakulásához vezethet, aszerint, hogy hazai illetve külföldi érdekeltségű a vállalat.

A hazai szakirodalomban is megjelentek olyan nézetek, amelyek a gazdaság egyfajta dualitására hívták fel a figyelmet. Veress (2001) szerint az elmúlt évtized első felében bekövetkezett szerke-

zetváltás és a felmutatott gazdasági növekedés elsősorban a nagyvállalatokba történő külföldi közvetlen befektetések eredménye volt. A világ 50 legnagyobb cégéből több mint 40 hozott be valamilyen formában tőkét (zöldmezős beruházás vagy privatizáció). Az így létrehozott vállalatok az anyavállalat révén beépültek a nemzetközi gazdaságba, ugyanakkor jó részük nem illeszkedett be elvárható módon a hazai vállalati hálózatba, beszerzéseik jó részét importból biztosították, a lehetségesnél alacsonyabb mértékben vettek igénybe hazai beszállítókat, szolgáltatókat. A hazai tulajdonú vállalatok nagy része így képtelen volt a külföldi közvetlen befektetések megjelenéséből adódó fejlődési lehetőségeket realizálni.

Véleményem szerint ez a dualitás már oldódni látszik, aminek alátámasztására a következő érveket hozom fel.

Először is *Hamar (2001)* dualitással foglalkozó előadása rávilágított arra, hogy bár bizonyos gazdasági indikátoroknál a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok értékei között tovább nőtt az eltérés 1999-ben, a hazai tulajdonúak jelentősen javították teljesítményüket mind az exportképesség, mind a termelékenység terén. Másrészt mind a külföldi- és mind a hazai tulajdonú vállalatcsoporton belül jelentős szóródás van a különböző vállalatok teljesítménye között, egyik csoport sem egyforma teljesítményű vállalatok halmaza.

Másodsor, a hazai vállalatok nem tekinthetők kevésbé versenyképesnek az okból kifolyólag, hogy értékesítéseiknek jóval kisebb része történik külföldre (*Kaminsky–Riboud*). Magyarország a fő kereskedelmi partnereivel igen liberális kereskedelempolitikát folytat. Az ipari termékek nemcsak az EU-val szemben mentesek a tarifáris és nem tarifáris korlátoktól. Ennek következtében ezek a piacok majdnem annyira kompetitívek, mint az adott termékek világpiaca. A hazai piac megfelelő ismerete lehet az oka, hogy ezek a cégek kevésbé exportorientáltak. A külföldiek nagyobb exportorientációjának okai pedig: a könnyebb exportfinanszírozás, a nagyobb tőkeállomány, a jobb hitelevélteli lehetőség, valamint a tulajdonos biztos piacainak megléte.

Harmadszor, a magyar tulajdonú cégek utóbbi években (1998–2001) felmutatott gazdasági teljesítményének értékelése sem támasztja alá a dualitás erősödését⁷ (*Benedek 2002*). A külföldi tulajdonú vállalatok jegyzett tőkén belüli aránya erőteljesen nőtt, főképp igaz ez a saját tőkén belüli arányukra⁸. Tehát a hazai kézben lévő vállalkozások részesedése mind a jegyzett, mind a saját tőkében csökkent. Azonban részesedésük mind a növekvő nettó árbevételben, mind az exportban lényegében nem változott, azaz a romlás nem számottevő⁹. Itt lehet lemérni, hogy most már a hazai tulajdonú szektor is képes akkora árbevétel- és exportnövelésre, mint a külföldi tulajdonú vállalatok. A foglalkoztatás a vizsgált három év alatt 2,1%-kal növekedett, és a hazai vállalatok továbbra is 72% körüli részesedést mondhatnak magukénak. Az összes bértömeg 32,8%-kal növekedett. A hazai cégek 30,1%-os növeléssel szintén fel tudtak mutatni majdnem ugyanakkora arányú bértömegnövelést. A vállalati eredmények terén már jobbak a hazai vállalatok eredményei. Amíg a gazdaság egészében a nyereség 38,9%-kal, a hazai vállalatoknál 37,8%-kal emelkedett, addig a veszteségek terén a külföldiek ugyanannyit termeltek ki, mint három évvel ezelőtt a hazai cégek 30%-os veszteségsökkentése mellett (a tanulmány külön vizsgálta a nyereséges és a veszteséges vállalatokat). Összességében a vizsgált három év makroökonómiai adatai nem támasztják alá, hogy a hazai tulajdonban lévő vállalati szektor nem képes akkora ütemű bevétel-növekedést és eredményesség javulását felmutatni, mint a külföldi tulajdonú vállalatok.

⁷ A hazai adóbevallások alapján.

⁸ A magyar tulajdonú cégek aránya a jegyzett tőkében 2000-re 40%-ra csökkent úgy, hogy a jegyzett tőkeállomány 1998-hoz képest 50,1%-kal emelkedett. Míg a külföldi tulajdonú cégek jegyzett tőkéje megduplázódott, addig a hazai cégeké kevesebb, mint 10%-kal növekedett.

⁹ Az árbevétel 1998-hoz képest 30%-al nőtt, a hazai cégek részesedése ebből 51,6%-ról 49,8%-ra csökkent, ami nem jelentős. Az export növekedési üteme 52,6% volt, a hazai cégek részesedése 23,1%-ról 21,3%-ra csökkent, ami szintén nem jelentős változás.

Végezetül, a jövőbeni tendenciák is azt jelzik, hogy a hazánkban megvalósuló túlcsoordulás nagysága tovább fog növekedni. Elméleti munkájában *Blomström (1999)* a fogadó gazdaságban realizálódó túlcsoordulási hatás nagyságával kapcsolatban kiemeli többek között a multinacionális vállalatok és a hazai tulajdonúak közötti vertikális kapcsolatok fontosságát. Feltételezhető, hogy szorosabb kereskedelmi kapcsolatok a beszállítókkal és a vevőkkel nagyobb méretű technológia-, alkalmazott- és kereskedelmiinformáció-áramlást tesznek lehetővé mindkét irányban. Ez alapján a hazánkban megvalósuló túlcsoordulás nagyságrendje a közeljövőben feltehetően növekedni fog, mert változás figyelhető meg a multinacionális vállalatok beszerzési stratégiájában (*Sereghyová 2000*). Jelentős eltérés volt ezen a téren a multinacionális vállalatok között, attól függően, hogy a központjuk melyik országban található. A közép- és kelet-európai modernizációban eddig nagyobb szerepet töltöttek be az USA-ból vagy a Távol-Keletről származó befektetések, mivel vállalataik fontos szerepet tulajdonítottak a megfelelő helyi beszállítói hálózat kiépítésének. Ezzel szemben a nagyobb külföldi közvetlen befektetéseket felvonultató nyugat-európai multinacionális vállalatok – egy-két kivételtől eltekintve – továbbra is előnyben részesítették a hazai (Nyugat-Európában lévő) beszállítóikat, vagy ők állították elő a szükséges alkatrészeket¹⁰. Az utóbbi években vett stratégiai fordulatot a beszerzéssel kapcsolatos álláspont, amikor is a nemzetközi tendenciák arra kényszerítik az európai bázisú multinacionális vállalatokat, hogy növeljék beszerzéseiket alacsonyabb bérköltségű országokból. A világgazdaságban a tendencia arra mutat, hogy nemcsak a munkaintenzív termékek gyártását kell áthelyezni az alacsonyabb bérköltségű országokba, hanem a tudásigényes tevékenységek egy részét is a világpiaci versenyben elért pozíció megtartása érdekében. A triád másik két országa jóval az EU előtt jár ebben a folyamatban, ami sokat javít világpiaci pozíciójukon. A fennálló nyomás következtében újabb lehetőségek nyílnak meg a közép- és kelet-európai leányvállalatok számára, mert egyrészt új termékeket gyárthatnak, másrészt feladatként kaphatják bizonyos termékek beszállítására alkalmas hazai cégek felkutatását. Így újabb helyi vállalatok kerülhetnek üzleti kapcsolatba a multinacionális cégekkel, ami jelentős pozitív túlcsoordulási hatást eredményezhet a hazai gazdaságban.

Záró következtetések

Az elméleti következtetések összességében pozitívnak ítélik meg a külföldi közvetlen befektetések fogadó országra gyakorolt hatásait, de tagadhatatlan, hogy más befolyásoló tényezők következtében egyes következmények az adott országban kedvezőtlenek is lehetnek. Ezek a befektetések Magyarországon – az egész gazdaságra vonatkozó adatok alapján – különösen nagy szerepet töltenek be. A külföldi tulajdonosi részesedéssel rendelkező vállalatok az összes hazai vállalat jegyzett tőke állományában való részarányukhoz képest nagyobb arányban vettek részt mind a beruházásokban, mind pedig az exportban és az importban. Fontos szerepet játszottak gazdaságunk exportvezérelt növekedési pályájára állításában, ráadásul éppen akkor, amikor a belső felhalmozások ezt nem tették lehetővé. Kedvezőtlen hatásként lehet értékelni az exportot meghaladó importszükségletüket, amellyel jelentősen hozzájárulnak a külkereskedelmi deficitünkhöz. Az éves tőkebeáramlások nagy segítséget jelentenek a folyófizetésimérleg-hiányunk kompenzálásában, azonban a deficit jelentős része a megtermelt jövedelmük kivonásából származik, ami 1998-tól kezdve egyre nagyobb méreteket ölt. A hazai vállalatok legutóbbi adatai (1998-2001) azt jelzik, hogy a magyar gazdaság dualitása nem fokozódik. A hazai tulajdonú vállalatok a legfontosabb kategóriákban (nettó árbevétel, export, eredmény) hasonló növekedést voltak képesek elérni, mint a külföldi tulajdonú vállalatok.

¹⁰ Ez a stratégiai döntés több okra is visszavezethető: az országok növekvő bérszintje, az anyavállalatok kihasználatlan kapacitásai, a helyi vállalkozókkal szembeni bizalmatlanság, a vállalatok nem tudnak a minőségi követelményeknek megfelelni stb.

A növekvő világgazdasági verseny nyomása következtében az EU-s vállalatok is egyre jobban rá lesznek kényszerítve, hogy nagyobb arányban vegyék igénybe az átmeneti gazdaságok vállalatait beszállítóként, ami nagyobb pozitív túlsordulást eredményezhet a vállalati szektoron belül, és jelentősen csökkentheti a két vállalatcsoport (a külföldi és a hazai tulajdonúak) közötti termelékenységi különbséget.

Hivatkozások

- Antalóczy Katalin–Sass Magdolna (2002): Magyarország helye a közép-kelet-európai működőtöke-beáramlásban – statisztikai elemzés. Külgazdaság, XLVI. évf., július-augusztus, pp. 33–53.*
- Benedek Tamás (2002): A magyar tulajdonú cégek teljesítményének elemzése (1998–2001). Vezetéstudomány, XXXIII. évf., 5. szám, pp. 51–58.*
- Blomsrötöm, Magnus (1999): The Determinant of Host Country Spillovers from Foreign Direct Investment Review and Synthesis of the Literature. SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance, October, No. 239.*
- Csaba László (1995): Transition and/or Modernisation in Eastern Europe. Discussion Papers, Kopint-Datorg, Budapest, 29. szám, április.*
- Csáki György–Sass Magdolna–Szalavetz Andrea (1996): Reinforcing the Modernisation Role of Foreign Direct Investment in Hungary. Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences, Working Papers, March, No. 62.*
- Hamar Judit (2001): Dual economy, the role of the MNC-s in Hungary and the EU accession. Paper to the 5th Annual EUNIP Conference November 29 th–December 1st 2001.*
- Hastenberg, van, J. J. W. (1999): Foreign direct investment in Hungary. The effects on the modernisation of the manufacturing industry and the demand for labor. Printed in the Netherlands by Elinkwijk, Utrecht.*
- Inotai András (1989): A működőtöke a világgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.*
- Kalotay Kálmán (2003): Működőtöke – válságban? Közgazdasági Szemle, L. évf., január, pp. 35–55.*
- Kaminsky–Riboud: Foreign Investment and Restructuring: The Evidence from Hungary. <http://www.worldbank.org/>.*
- Központi Statisztikai Hivatal (2002a): Magyar statisztikai évkönyv 2001.*
- Központi Statisztikai Hivatal (2002b): A külföldi működőtöke Magyarországon – Foreign Direct Investment in Hungary, 1999–2000.*
- Magyar Nemzeti bank: Statisztikai adatok, idősorok, <http://www.mnb.hu/>*
- Porter, Michael E. (1998): Clusters and the new Economics of Competition. Harvard Business Review, Nr. 6, November/Dezember pp. 77–90.*
- Sereghyová, Jana (2000): Globalisation of corporate networks and its implications for the enterprise sphere of small European transition countries. In: Small Economies' Adjustment to Global Challenges, edited by Zoltán Bara and László Csaba, AULA Kiadó, Budapest.*
- Szalavetz Andrea (2000): A külföldi tőkebefektetések regionális hatásai – gazdaságpolitikai megfontolások. Külgazdaság, XLIV. évf., július-augusztus, pp. 52-64.*
- Török Ádám (1994a): Működőtöke import: Miért vonzó még mindig Magyarország? Figyelő, XXXVIII. évf., 33. szám, augusztus 18., pp. 22–23*
- Török Ádám (1994b): Industrial Policy and Foreign Direct Investment in Hungary. Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences, Working Papers, March, No. 30.*
- UN ECE (2001): Secretariat of the Economic Commission for Europe (2001): Economic Survey of Europe, Geneva, No. 1.*
- UN ECE (2001): Secretariat of the Economic Commission for Europe (2002): Economic Survey of Europe, Geneva, No. 1.*

UNCTAD (2002a): UNCTAD Division on Investment, Technology and Enterprise Development (DITE) (a): World Investment Report 2002, Country fact sheets, <http://r0.unctad.org/wir/index.htm>

UNCTAD (2002b): UNCTAD Division on Investment, Technology and Enterprise Development (DITE) (b): World Investment Directory, <http://r0.unctad.org/wir/index.htm>

UNCTAD (2002c): UNCTAD Division on Investment, Technology and Enterprise Development (c): <http://www.unctad.org/>

Veress József (2001): A magyar vállalati-vállalkozói szféra fejlődésének stratégiai kérdéseiről. A globalizáció kihívásai és Magyarország című kötetben, szerkesztette: Földes György–Inotai András, Napvilág Kiadó, Budapest.